
**ՊԱՌԼ ՑԵԼԱՆԻ RADIX, MATRIX
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁ**

ՍԵՐԳԵՅ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Մայրենին ծնողի եզակիության կնիքն է լեզվի մեջ: Այն ի սկզբանե հակադրվում է օտար լեզուների բաբելոնյան բազմակիությանը և մարդկային ոգուն միասնական կարգ հաղորդելու անկարողությանը: Այստեղ իսկույն առաջ են գալիս առաջին ոչ քննական ընդդիմությունները՝ խոսքը համրության, հաղորդվածությունը՝ անհաղորդության դեմ: Եզմարտության հակառակ երեսը՝ այն, որ թվարկված որակները իրենց այդպիսի հակադրության մեջ հաստատվել են լոկ դավաճանաբար տեղերը փոխելու համար, բացվում է ուշ, երբ յուրացման գործընթացում աստիճանաբար հենց օտար լեզուներն են կապվում ճանաչողության արդյունավետության հետ: Ինչ վերաբերում է մայրենիին, ապա այստեղ ժամանակի ընթացքում առավելապես արձանագրվում են ձախողումները. աստիճանաբար պարզվում է, որ իբրև մարդու կայացման էական վայր հենց այս լեզուն է դժվարահաղորդ ու օտար, որ հենց այս լեզվով է դժվար էապես ինչ-որ բան ասել, քանզի հակառակ դեպքում ծուղակներն ու փորձությունը երբեք չէին կազմի դրա տարածքի անքակտելի մասը: Սա չէր լինի այդ միակ լեզուն, չէր լինի մայրենի, որի հովանու տակ մայրն առել է որդուն, եթե չլինեի ռիսկային ու վտանգավոր, և եթե մայրական սերն ու պաշտպանությունը նրանում համակցված չլինեին գոյության որոշակի սպառնալիքի և վտանգի հետ: Մայրենիով է ստեղծվում բանաստեղծությունը, քանի որ իբրև լեզվական արտահայտության ծայրահեղ դեպք հենց բանաստեղծությունն է մղված գոյության վտանգի տարածք, այնտեղ, ուր անվերջ վճռվում է գոյության հաստատման ու մերժման հարցը:

Դրված հարցերի ուղղությամբ նտածելու համար ընտրել ենք Պաուլ Ցելանի մի բանաստեղծություն: Դա 1963 թ. լույս տեսած «Ոչ ոքի վարդ» ժողովածուի առանցքային բանաստեղծություններից է: Առանցքային՝ Ցելանի ողջ պոետիկայի համար: Դա Radix, Matrix-ն է: Ցելանի ցիկլայնորեն կառուցված աշխարհի համար այս բանաստեղծությունը, մեր համոզմամբ, առանցքային է, քանի որ առավելագույնս է համակված պոետին հուզող մայրենիի լեզվական պարադոքսը բանաստեղծական փորձի շրջանակներում հստակ ուրվագծերի բերելու երազանքով:

Radix, Matrix

*Wie man zum Stein spricht, wie
Du,
mir vom Abgrund her von
einer Heimat her Ver*

*Ինչպես քարին են ասում, ինչպես
Դու,
Անդնդից,
Հայրենիքից ինձ*

scwisterte, Zu-
geschleuderte, du,
du mir vorzeiten
mir im Nichts einer Nacht,
in der Aber-nacht, Be-
gegnete, du
Aber-du - :

Քույրացած և
Վաղահաս, դու,
Դու, ինձ վաղաժամ,
Գիշերվա ոչնչի մեջ,
Այլագիշերվա մեջ
հանդիպած, դու,
Այլա-դու.

Damals, da ich nicht war,
Damals, da du
Den Acker abschritts, allein:

Այնժամ, երբ ես դեռ չկայի,
Այնժամ, երբ դու
Քայլերով չափում էիր արտը,
միայնակ.

Wer,
Wer wars, jenes
Geschlecht, jenes gemordete, jenes
Schwarz in den Himmel stehende:
Rute und Hode - ?

Ո՞րը
Ո՞րն էր այն
Ցեղը, սպանված, այն
Սևորեն երկնքում կանգնած
Ձողը և ամորձին:

(Wurzel,
Abrahams. Wurzel Jesse. Niemandes
Wurzel – o
Unser.)

(Արմատը:
Աբրահամի: Յեսսեի արմատը: Ոչ ոքի
Արմատը – օ,
մերը:)

Ja,
Wie mann zum Stein spricht, wie
Du
Mit meinen Händen dorthin
Und ins Nichts greifst, so
Ist, was hier ist:

Այո,
Ինչպես քարին են ասում, ինչպես
Դու
Իմ ձեռքերով այնտեղ
Եվ ոչնչի մեջ ես ձգվում, այդպիսին է
Այն, ինչն այստեղ է.

auch dieser
Fruchtboden klafft,
Dieses Hinab
Ist die eine der wild-
Blühenden Kronen¹.

նաև այս
պտղահատակն է բացվում,
Այս ցածր
Մեկն է
Վայրի աճող պսակներից:

(տողացի թարգմանությունը՝ Ս. Ստեփանյանի)

Բանաստեղծության վերնագիրը հուշում է, որ խորհրդավոր երկրորդ դեմքը (դու) մայրն է (matrix): Եվ միաժամանակ, քանի որ ցեղանյան պոեզիան լեզվական տոպոսի և պատկանելության ստեղծաբանական փնտրտուք է, աղերսն առնչվում է լեզվին²: Ցեղանին հուզում է մայրենի լեզվի կենտավրոսյան բնույթը:

¹ Paul Celan, Gedichte, Frankfurt am Main, 2005, S. 140.

² Այս հարցի առնչությամբ տե՛ս J. Bollack, Ein unwiderrufliches Engagement, in: Dichtung wider Dichtung. Paul Celan und die Literatur, Göttingen, 2006, էջ 55-63:

Ծագումով հրեա Պաուլ Ցելանը կորցրել է ծնողներին Սիխայլովկայի համակենտրոնացման ճամբարում: Հայրը մահացել է տիֆից, իսկ մորը գնդակահարել են գերմանացիները: Գերմաներենը բացում է կենտավորության խորքեր, քանի որ հրեա մայրը որդուն է հանձնում մի լեզու, որը Մեդուսայի պես այդ մորը վերածում է քարի:

Առաջին տան մեջ մայրը քույրանում է բանաստեղծին անդնդից՝ vom Abgrund: Մտածել՝ սա գերմաներեն նշանակում է Abgrund-ի մեջ լսել Grund՝ «հիմք» արմատի բացասումը (անհիմն, հիմնազուրկ), որը երբեք չի կարող զաղափարախոսական ֆունդամենտալիզմի դիրքերից Հայրենիք կոչվել: Մինչդեռ Ցելանը ընթերցում է Abgrund-ը որպես Հայրենիք: Սա չի նշանակում, որ նա չի մտածում գերմաներեն: Պարզապես նա մտածում է ինչպես ենթադրյալ թարգմանիչը բաբելոնյան աշտարակաշինությունից առաջ և այդուհանդերձ՝ ամեն ֆունդամենտալիզմին հակառակ: Այնպես, ինչպես կմտածեր թարգմանիչների թարգմանիչը, որին կմնար թարգմանել հենց լեզվի ներսում, նույնությունից տարբերություն, կամ գերմաներենից այլա-գերմաներեն: Առաջին տան մեջ Abgrund-ը և Heimat-ը հոմանիշներ են գիտակցվում լոկ այն բանից հետո, երբ հաղթահարում են իրենց իմաստային հակադրության կրկնակի խաղը: Ստուգաբանորեն Heimat-ը այն վայրն է, որտեղ որոշվում են ըն-տան-եկանի սահմանները: Heim նշանակում է տուն: Ցելանի համար, որը մշտապես ներքին երկխոսության մեջ է հայրեգերյան հասկացությունների հետ, այդ տունը նախ և առաջ լեզվական է: «Լեզուն գոյության տունն է», - ասում է Հայրեգերը: Սակայն ինչպես ցույց է տալիս «Մահվան ֆուգան»՝ Ցելանի վաղ բանաստեղծությունը, լեզուն բացում է նաև հակառակ հոսանք, որի մեջ հրեաները մշտապես տանից դուրս են: Նրանք, ովքեր դրսում են, լեզվին հարաբերվում են ոչ այլ կերպ, քան ճանաչելով դրա մեջ սեփական կեցության Abgrund-ը (տվյալ դեպքում՝ հիմնազրկությունը): Հայրեգերը սիրում է կրկնել, որ պապանձումը առաջ է գալիս այն ժամանակ, երբ հողը փախչում է ոտքի տակից³: Սա ակնհայտ է միայն տան մեջ գտնվողի համար, երբ Վարպետը գրում է Heimat-ի մեջ իր արմատավորվածությունից, բայց ոչ ուրիշի, ուն համար լեզուն սոսկ մերժվածության տարածք է, կամ՝ տարածք ինքնաբացարկի մեջ: Սիխայլովկան հակադրված է թողնաուբերգին, քանի որ Սիխայլովկայում սովորում են Heimat տեսնել Abgrund-ի մեջ: Գերմանական *հիմնավորությունը* այդպիսին է նախապես հայտնի սահմանների մեջ, բայց ոչ հրեական տրանսպարենցիայի, երբ գոյության միակ եղանակ է մնում լեզվի մեջ սեփական ան-տեղությունից լեզու կորզելը: Իսկ դա նշանակում է լեզվի համապարփակ թարգմանություն, այն է՝ դրա բոլոր հակադարձ զուգորդություններում՝ Aber-Nacht, Aber-Du: Երբ Կաֆկան Ցելանի սիրելի հեղինակը, ներկայացնում է «Կերպարանափոխության» սարսափելի փորձը, խոսքը սկզբնապես raison d'être-ից կատարյալ հրաժարման մասին է: Abgrund-ը՝ որպես Grund, ինչպես Absurd-ը՝ որպես Grund: Abgrund-ը և Absurd-ը՝ մերժման այդ երկու տարածքները, չհիմնավորված կենտրոններ են, որոնք պիտի ինքնաբավ հռչակվեն: Աբրահամից մինչև Ջամզա և

³ Տե՛ս մասնավորապես M. Heidegger, Was ist Metaphysik?, Frankfurt am Main, 2007, էջ 12:

Սպանված ցեղ ձգվում է նույն գիծը՝ կտրված արմատների: Աբրահամը, որին հիշում է Radix, Matrix-ը, կտրված է երկնային կոչով: Չամզան՝ այդ միջատը, հատված է իր զոյության միջից: Նրան հատում են ռացիոնալ քունը և արսուրդի արթնությունը, երբ քունը, անզան ամենառացիոնալը, պատճառական ու հիմնավորող լինել այլևս չի կարող: Գրեգորը արթնացողն է (gregoreus հունարեն նշանակում է «զարթնել»), սակայն, անխուսափելիորեն՝ արսուրդի մեջ, այդպիսին է կերպարանափոխության ճշմարտությունը, երբ այն չունի բավարար հիմունք, երբ միջատի պատյանը հատող արթնության գիծը անցնում է այնպիսի հասկացությունների միջով, ինչպիսին են պատճառը և հետևանքը կամ ոճիրը և պատիժը: Յեւանն ասում է. «Այն, ինչ պատրաստվում են ասել, ինչպես և իմ մեծ ազատությունը, կարող է գերմաներենին՝ իմ մայրենի լեզվին հակառակ, կախված լինել ծագումից»⁴:

Ծագումը և լեզուն անհաղթահարելի մի փաստացիությամբ հակադրված են: Այն, ինչը ազատություն է և հատկապես խոսելու ազատություն, շարժվում է գերմաներենի հոսանքին հակառակ մի ուղղությամբ: Սա հասկանալի չէ, եթե գերմաներենը մղծավանջ է, պատիժ և ծագման հետևանք: Սակայն հրեա լինելը հենց այդ էլ նշանակում է՝ երբեք չլինել սկզբունք և raison d'être, հետևաբար լեզվի մեջ հրեայից կախվածը գոյանում է անվերջ հետաձգվող փոխանցումներից և փախչող հղումներից, որտեղ ամեն արմատական վկայակոչման փորձ ճանաչում է լոկ հիմքի բացակայություն կամ փլվածք, բառի և անվան փախուստ կամ շրջում ոչ միայն ստուգաբանական, այլև թարգմանական հեռանկարի մեջ: Մեկ խորությամբ փոխարինում է մյուսը և ոչ մեկը վերջինը կամ արմատականը չէ: Կաֆկայի երկրաչափը կուզեր հայտնվել դոյակում, Յեւանը՝ radix-ի և matrix-ի նախնականության մեջ, իսկ «Ֆուգայի» փորող հրեաները՝ տանը: Բոլորը ծախողվում են: Չքացող և ինքնաբացասվող մատրիքսի հետ անվերջ հետաձգվող հանդիպման առնչությամբ սա այն հուսահատ ճառասությունն է, որով հղի է ամեն մեջբերվածություն: Սակայն մեջբերվածության պարադոքսալ ողբերգությունն այն է, որ սեփական քաղվածքային ճակատագրի պատճառները նա ստիպված է փնտրել հենց այնտեղ, ուր ի սկզբանե մերժված է իր բոլոր հնարավոր ստուգաբանական հիմքերում: Մեջբերումը չի կարող բացատրվել մայր-կոնտեքստով, քանի որ հրաժեշտի պահին, որը նաև քաղվածքի հաստատման պահն է, մատրիքսը վճարում է բացարձակ գին՝ ինքնաժխտում: Հղումը մայր կոնտեքստին տվյալ դեպքում մոդիֆիկացված հարց է մեջբերման արմատի մասին, որն իբրև վերլուծական-արական սկզբունք պատասխանատու է ամեն տեսակ տարբերական, պատճառաբանման և ինքնանույնացման համար:

Աբրահամի արմատ: Յեսսեի արմատ:

Այնուհետև՝ *Ոչ ոքի արմատ:* Այնպես, ինչպես Աբրահամը սկզբունքորեն բաժանվում է Իսահակից, Յեսսեն բանաստեղծորեն բաժանվում է իր

⁴ Paul Celan, *Mikrolithen sinds, Steinchen*, Die Prosa aus dem Nachlass, Frankfurt am Main, 2005, S.132.

որդի Դավթից: Արքա Դավիթը նշված շղթայում որպես կիզակետ բացակայում է: Կա միայն թագը, որ հիշատակվում է վերջին տան մեջ և այն էլ որպես վայրի պսակ (Krone - գերմ «թագ, պսակ»): Թագը և փշեպսակը (վայրի պսակը) դարձյալ կառուցում են հրեական պոլիֆոնիզմ, քանի որ այնտեղ, ուր առաջ է գալիս Ոչ ոքի արմատը, ընթերցումը առնվազն երկփեղկվում է: Լռության է մատնվում ինչպես հրեաների թագակիր արքան, այնպես էլ փշեպսակով թագադրված «հրեից արքան»: Եվ երկուսն էլ խոսում են: Ոչ ոք-ը տրանսցենդենտ բացակայության այն չափումն է, որը յուրաքանչյուր անվան և նշանի ներսում ստեղծում է ներքին կրկնակ: Նշանն այլևս չի կարող իր իմաստի հետ կապի շրջանակներում խիստ մենիշխանություն պահպանել: Մենիշխանության արքայի մահը նշանակում է ոչ թե նոր արքայի ծնունդ («Արքան մահացավ, կեցցե՛ արքան»), այլ երկու արքաների ծնունդ մեկ *մայրուղու* վերջնակետում: Ցելանի աֆորիզմներից մեկն ասում է.

«Այդ պահին կախաղանը երևակայեց, որ ինքը ծառ է, և քանի որ ոչ ոք նրան չէր նայում, անհնար էր պարզել, արդյոք իրականում ծառ է, թե ոչ»⁵:

Ոչ ոք-ը բացում է նշանակության այլընտրանքը (ծա՞ռ, թե՞ կախաղան): Այստեղ լեզվականորեն ոչինչ ինքը չէ, և սկզբունքորեն կարող է լինել ամեն ինչ, քանի որ Ոչ ոք-ի ներկայությամբ լեզվի մեջ հնարավոր է դառնում հակառակ հոսանքը: Անգելուս Սիլեզիուսը վարդի մասին իր խորհրդավոր երկտողով կանգնած է բավարար հիմունքի դրույթի ճանապարհին.

*Die Ros' ist ohn' Warum; sie blühet, weil sie blühet,
Sie acht nicht ihrer selbst, fragt nicht, ob man sie siehet.*

*Վարդը ծաղկում է առանց ինչու-ի, այն ծաղկում է, որովհետև ծաղկում է,
Ուշք չի դարձնում ինքն իր վրա և չի հարցնում տեսնում են իրեն արդյոք:*

Կախաղանի երևակայությունը և վարդի «առանց ինչու-ն» *հիմնավորված են* պարզ թափուր տեղով. դրանք ոչ ոք չի տեսնում: Ոչ ոք-ը կապված է Աստծո հետ. ավելի շուտ դրա արգասավորության այլընտրանքն է, յուրահատուկ Aber-Gott հայրենական Aber-Nacht-ի ժամին: «Ոչ ոքի վարդ» ժողովածուն բացող բանաստեղծությունում խորության փնտրտուքի մեջ գտնվողները չեն փառաբանում Աստծուն, որը *տեսնում է* «այս ամենը»: Նրանք նաև չեն հորինում լեզուներ: Միակ ակնկալիքը Ոչ ոքի պատասխանն է. նա հայտվում է բանաստեղծության վերջին տան մեջ որպես հանգման կետ. գուցե բազմակետ, որի հիմքի վրա կշռվեն լեզվի եզակիությունը, իմաստների միանշանակությունը, իսկ այլընտրանքի զույգերը՝ թագն ու փշեպսակը, արքան ու կաղ հրեան, երկինքն ու երկիրը տեղերը կփոխեն:

Դիտորդի բացակայությունը, որը խթանում է կախաղանի երևակայու-

⁵ Paul Celan, Op cit., S. 47.

թյունը (ծափ), կարող է խթանել նաև մահվան երևակայությունը, թագի երևակայությունը և պսակի երևակայությունը: Նաև՝ լեզվի երևակայությունը: Հատկապես լեզվի երևակայությունը: Մի դրվագ «Կարլ և Էլիզ» երկխոսությունից.

Կարլ. - Նայիր վեր: Ես լսում եմ, այնտեղ կարծես ինչ-որ մեկը կա...

Էլիզ. - Ցնդաբանություն է:

Կարլ. - Իհարկե: Ուրեմն ոչ ոք չէր աղմկում: (Դադարից հետո հեզմաբար): Չէր աղմկում պարոն Ոչ ոք-ը: Mister Nobody:

Էլիզ. - Herr Niemand.

Կարլ. - Monsieur Personne ⁶.

Ոչ ոք-ը խթանում է լեզվի երևակայությունը, բայց ոչ թե բիբլիական հավակնոտ ծրագրի օրինակով, որի մեջ իշխում են լեզվի մենատիրական ազդակները, այլ ներքին բազմալեզվությունը: Չէ՞ որ երևակայության ողջ իմաստը ոչ թե միաթիրախ նախագծերն են, այլ դրանց տարբերակները և անգամ տարբերակների տարբերակները: Բազմալեզվությունն այլևս Աստծո պատիժ չէ, այլ լեզվի ինքնական ծաղկունք, երբ սա թաղում է իր արմատները Ոչ ոքի մեջ: Ավելին, բազմալեզվությունն այլևս յուրաքանչյուր առանձին լեզվի մեջ է, ահա ինչու «Պսակագերծված» բանաստեղծության մեջ ասված է.

Und wir schicken

Keinen der Unsern hinunter

Zu dir,

Babel.

Եվ մենք չենք ուղարկում

Մերոնցից ոչ ոքի

Քեզ մոտ,

Բաբելոն:

(տողացի թարգմանությունը՝ Ս. Ստեփանյանի)

Բաբելոնը՝ որպես բազմալեզվության ու բազմաձայնության կենտրոն պսակագերծված է, քանի որ Ոչ ոքի առանցքը յուրաքանչյուր լեզվի համար բացում է իր անկրկնելի ներքին Բաբելոնը: Լեզուները, որոնք Աբրահամ-Յեսսե շղթայից դուրս են բերում յուրաքանչյուրն իր օղակը և յուրաքանչյուրն իր արքային, մեկ լեզվի ներսում են: «Միջօրեականում» Ցելանը հիշում է Գեորգ Բյուխների «Դանտոնի մահը» պիեսի այն հատվածը, որտեղ նրբակազմ Լյուսիլը, նախքան իրեն կզխատեն, հասցնում է բացականչել. «Կեցցե՛ արքան»: Սա ասում է հեղափոխության ջերմեռանդ պաշտպանն ու Դանտոնի գաղափարակիցը, որպես վերջին ընդվզում, որպես նա, ով մահվան ժամին որոշեց լողալ լեզվի հակառակ հոսանքով, սեփական լեզվի հակառակ հոսանքով՝ կտրելով բոլոր կույր պատկանելությունները, բայց հատկապես արքայի գլուխը... այս անգամ՝ ֆրանսիական հեղափոխության ուսերից. արքայի գլուխը պիտի պատկանի արքային:

⁶ Paul Celan, Die Gedichte, S. 89.

«Եվ ահա Լյուսիլը, այն Լյուսիլը, որ խուլ է արվեստի նկատմամբ, սակայն լեզուն զգում է որպես ընկալելի անձով օժտված մի բան: Նա այստեղ է իր անսպասելի «Կեցցե՛ արքան» արտահայտությամբ:

Ահա խոսք, որ նետված է պիեսի ավարտին բեմից (իսկ բեմ է արյունոտ փայտամածր):

Սա հակախոսք է, խոսք, որը կտրում է «թելը», խոսք, որն այլևս չի խոնարհվում «պատմության շքերթային վարդաձիերի» առաջ, սա ազատության ակտ է: Սա քայլ է»⁷:

Այդպիսի լեզուն չի խոնարհվում, սակայն դա հնարավոր է դառնում հենց այն պատճառով, որ խոսելիս և լեզվի մեջ ինչ-որ բան կամ ավելի շուտ ինչ-որ մեկը անխուսափելիորեն խոնարհվում է և թագադրում է իր խոնարհումը⁸:

Արքան նա է, ում առաջ խոնարհվում են, բայց որը երբեք չի խոնարհվում: Անգամ եթե արքան (Ֆրանսիայի արքան) ինքը Արեգակն է, միևնույն է, երբեք չի հետևում մայրամուտի կանոնին: Չպիտի հետևի, քանի որ նրա իշխանությունը մայրամուտով չի սահմանափակվում: Արեգակի երկրում արեգակը մայր չի մտնում: Սակայն լեզուն չի հանդուրժում բացառություն անգամ արքայի համար, քանի որ լեզուն ավելի բարձր է, քան ցերեկն ու գիշերը և քան ամեն իշխանություն. լեզվի հիմքը թեքումներն են, իսկ արքան թեքվում-խոնարհվում է միայն գլխատվելիս: Բայց չէ՞ որ այդ պահին նա այլևս արքա չէ, և սկզբունքորեն հենց այդ պահին արքա է դառնում և թագադրվում է մեկ ուրիշը:

«Այստեղ կա նվիրում արտուրդի արքայական մեծությանը»⁹:

Թագադրված արտուրդը թագադրված Abgrund-ն է կամ՝ որ նույնն է, խոնարհման թագադրումը: Լեզուն թագադրում է խոնարհումները, որոնք այս և միայն այս դեպքում երբեք չեն խոնարհվի «պատմության շքերթային վարդաձիերի» առաջ: Բանաստեղծական լեզուն թագադրում է վերջավոր գոյության անխուսափելի խոնարհումները, որոնք վերացնում են լեզվի ավանդական *արտոյուտը* և հիմնավորում *արտուրդը*: Եթե լեզուն բաղկացած է համատարած թեքումներից, ի՞նչն է խանգարում դրանցից յուրաքանչյուրին, քանի որ լեզուն մշտապես աշտարակի և գերադրության արքայական երազանք, բայց միաժամանակ նաև Բաբելոն է, թագադրություն իրագործել յուրաքանչյուր խոնարհման ու թեքման, մինչև իսկ շեղման համար: Քանի դեռ արքան կանգնած է լեզվի կենտրոնում (սա նշանակում է, քանի դեռ ուժի մեջ են լեզվի ներքին մոնիզմը և միաձայնությունը) բոլոր խոնարհումները կորչում են միագույն ու իներտ հորձանուտում: Ցելանը ձգտում է ամուսնացնել թագն ու խոնարհումը, գրել բազմալեզու գրչով, բայց այնպես, որ սա ունենա մայրենի գրչի եզակիություն:

⁷ Paul Celan, *Der Meridian und andere Prosa*, Frankfurt am Main, 1988, S. 43.

⁸ Ցելանի պոեզիայում «կանգնած» և «խոնարհված» լինելու արտահայտությունների նշանակության մասին տես H.-G. Gadamer, *Wer bin Ich und wer bist du*. Ein Kommentar zu Paul Celans Gedichtfolge *Atemkristall*, Frankfurt am Main, 1986, էջ 107 ևն:

⁹ Նույն տեղում:

Կհանդիպեն բանաստեղծն ու Ոչ ոք: Ճակատագրական հանդիպում, ճակատագրական նշանի տակ, բանաստեղծության հասցեով, քանի որ ամեն բան լծորդված էր հենց պոեզիայի լեզվի, անկրկնելի լեզվի խնդրին: Ոչ ոք-ը կխթանի բազմակիությունը, իսկ բանաստեղծը, որի մեջ լեզվական հնազանդության են գալիս բոլոր խոնարհումներից ամենաձայրահեղները (ամենաարքայականները, քանի որ արքայության երազանքը նաև ամենաձայրահեղ երազանքն է), կփորձի հավատարիմ մնալ եզակիության բանաստեղծական պսակին (թագի՞ն):

Մայրենի լեզուն ի վերջո այն սեփականությունն է, որը կարիք է լինում նվաճելու այնպես, ինչպես նվաճում են օտարը: Ստեղծագործությունը, այդ թվում նաև բանաստեղծումը, անցնում է բարդ ճանապարհ: Մայրենի լեզուն սկզբնապես օտարություն է ճանաչվում և որպես օտարություն նվաճվելով դառնում է բանաստեղծության լեզու:

Բանալի բառեր – *մայրենի լեզու, օտար լեզու, արուրդ, անհիմնություն, Բաբելոն, արմատ, արգանդ, քաղվածք*

СЕРГЕЙ СТЕПАНЯН – *Опыт анализа стихотворения Пауля Целана «Radix, Matrix».* – Выдающийся австрийский поэт Пауль Целан, еврей по национальности, писал на родном для него немецком языке, не забывая, что это язык смертоносной идеологии нацизма. В статье стихотворение Целана «Radix, Matrix» иллюстрирует его поэтическую практику. Абсолютизм немецкой стихии представляет уникальную по своей абсурдности базу для бытия любой не-немецкой сущности. Воплощая замысел поэта, фундаментальные концепты и слова немецкого языка постепенно меняются и словно бы перезаряжаются.

Ключевые слова – *родной язык, чужой язык, абсурд, безосновность, Вавилон, корень, чрево, цитата*

SERGEY STEPANYAN – *Attempt at Analysis of the Poem Radix, Matrix by Paul Celan.* – The present article aims to illustrate the poetological experience of Paul Celan (the poem "Radix, Matrix"), a Jew poet, who keeps writing poems in German, his mother tongue (other language). Ideological absolutism of German makes the unique absurdity basis for every non-German being. The fundamental concepts and words of this language are changed and recharged.

Key words – *mother tongue, foreign language, absurd, groundlessness, Babel, root, womb, quotation*